

Regionalni sastanak sudija, tužilaca i advokata koji postupaju u predmetima ratnih zločina:

Kaznena politika u postupcima ratnih zločina

24. 11. 2022. godine

Beograd, Srbija

Učesnici: Predstavници i predstavnice Suda Bosne i Hercegovine (Sud BiH), Tužilaštva Bosne i Hercegovine (Tužilaštvo BiH), Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske (RJT RS), Okružnog suda u Banja Luci, Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Okružnog suda u Doboju, Okružnog tužilaštva u Doboju, Osnovnog suda Brčko distrikta, Tužilaštva Brčko distrikta, Županijskog državnog odvjetništva u Zagrebu (ŽDO u Zagrebu), Županijskog državnog odvjetništva u Osijeku (ŽDO u Osijeku), Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije, Apelacionog suda u Beogradu (Apelacioni sud), Višeg suda u Beogradu (Viši sud), Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije (TRZ RS), advokati iz BiH, Crne Gore (CG), Hrvatske (RH) i Srbije (RS)

KAZNENA POLITIKA U POSTUPCIMA RATNIH ZLOČINA¹

U prvom delu radnog dela sastanka učesnici i učesnice su izneli prezentacije na temu zakonskog okvira i sudske prakse u pogledu politike kažnjavanja, prakse tužilaštava, te perspektive iz ugla odbrana.

Srbija

Predstavnica Višeg suda navela je da suština suđenja u predmetima ratnih zločina utvrđivanje potpunog činjeničnog stanja kako bi individualizovala krivica lica koja se terete za izvršenje krivičnih dela ratnih zločina, adekvatno kažnjavanje lica za koje se utvrdi da su kriva i ostvarivanje pravde za žrtve. Izrečene kazne Odeljenja za ratne zločine (ORZ) Višeg suda nikada neće zadovoljiti sve strane, okrivljene i oštećene, a kaznena politika Višeg suda često je predmet polemike i kritike u stručnoj i običnoj javnosti.

Primena najblažeg zakona po učinioca obavezuje sud da primenjuje Krivični zakon SRJ po kome je za dela ratnih zločina propisana najteža kazna zatvora u trajanju od 20 godina. Član 41 stav 1 istog zakona obavezuje sudije da prilikom utvrđivanja kazne cene olakšavajuće i otežavajuće okolnosti na strani učinioca: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je krivično delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život, lične i porodične prilike učinioca i njegovo držanje nakon učinjenog dela. Postoje kritike upućene Višem sudu koje se odnose ne preteran značaj koji sud daje ličnim i /ili porodičnim prilikama učinioca, ali naglašava da je sud dužan da iste ceni, te da bi protivno zakonu bilo zanemarivanje te obaveze. Odmeravanje kazne je složen proces koji se ne može svesti na formular ili tabelu, gde se mora voditi računa o svemu, uzimajući u obzir već iskazanu kaznenu politiku u konkretnim predmetima. U svojim odlukama sudije daju odgovarajuće obrazloženje o oceni okolnosti i visini kazne. Predstavljena je analiza presuda Višeg suda u predmetima ratnih zločina za period 2014 – 2022, i iskazan stav njenog sudećeg veća u vezi sa „protekom vremena“ kao olakšavajućom okolnosti² uz napomenu da svaka odluka o kazni Višeg suda, u žalbenom postupku podleže kontroli od strane Apelacionog suda. **Predstavnik Apelacionog suda** naveo je da se ocena o politici kažnjavanja može dati u konkretnom

¹ U uvodnom delu sastanka, učesnicima su se obratili Aleksandar Stepanović, predsednik Višeg suda i sudija Vrhovnog Kasacionog suda Republike Srbije, Snežana Stanojković, Tužilac za ratne zločine Republike Srbije, dr Veljko Delibašić, advokat i potpredsednik Advokatske komore Srbije, Ambasador Jan Bratu, šef Misije OEBS-a u Srbiji i Plamena Halačeva, zamenica Ambasadora i šefa Delegacije Evropske unije u Srbiji. Događaj je moderirao Gojko Pantović, pravni savetnik i koordinator projekta „Podrška praćenju domaćih suđenja za ratne zločine“ u Misiji OEBS-a u Srbiji.

² Stava je da protek vremena ne bi trebalo da predstavlja olakšavajuću okolnost, imajući u vidu da ova krivična dela ne zastarevaju i da okrivljeni često nisu dostupni nadležnim organima, te svojim postupanjem doprinose velikom protoku vremena od izvršenja krivičnog dela do krivične presude.

slučaju tek nakon osvrta na to šta je bio predmet konkretnog postupka, odnosno šta je konkretno proglašeno ratnim zločinom. Sudije različito poimaju šta je dovoljno i potrebno da bi se dostigao i preskočio prag da bi neko krivično delo bilo kvalifikovano kao ratni zločin. Prema statistici kažnjavanja Apelacionog suda koju poseduje, iznosi i ocenjuje kao zabrinjavajući primer izricanja zatvorske kazne u visini od dve godine problematizujući šta je zapravo sud u tom konkretnom slučaju utvrdio kao krivično delo ratnog zločina, odnosno da li je u tom slučaju prag za kvalifikaciju dostignut. Smatra da je važno da se diskutuje o tome šta se sve u praksi kvalifikuje kao ratni zločin i kako dolazi do toga da ne mali broj sankcija budu zapravo one koje se izriču za dela poput teške telesne povrede ili krađe, u rasponu od jedne do tri godine zatvora. Smatra da ta činjenica govori i o sankcijama ali i o kvalitetu „materijala“ u predmetima tako teških krivičnih dela, koje se iznose pred sud. Takođe smatra da se opredeljivanjem da se ne goni po komandnoj odgovornosti u Srbiji, u startu izostala mogućnost da se najodgovornijima za izvršenje krivičnog dela ratnih zločina sudi pred sudovima u Srbiji te da se prema njima i eventualno izreknu kazne.³ Predstavnik TRZ naveo je da se u politici kažnjavanja, uloga tužilaštva kao stranke u postupku ogleđa u izjašnjavanju o visini kazne koju predlažu prvostepenom sudu u završnoj reči, žalbi na prvostepenu odluku, te na pretresu pred žalbenim sudom. Sud nije vezan predlogom tužilaštva o visini kazne, ali ga uzima u obzir. Kaznenu politiku u predmetima RZ u Srbiji kreiraju Viši i Apelacioni sud, dok je tužilaštvo usmereno pre svega da uveri sud u optužne navode i stigne do osuđujuće presude protiv okrivljenog. U vezi sa olakšavajućim i otežavajućim okolnostima, u svojoj praksi ističu kao otežavajuće okolnosti i viši stupanj obrazovanja okrivljenog (usled koje je trebalo da bude svestan značaja i posledica svog ponašanja) kao i pobude i motive izvršenja dela (gde je često motiv etnička pripadnost žrtve/žrtava). Napominje da objektivne okolnosti utiču na politiku kažnjavanja u ovim predmetima, imajući u vidu obavezu primene najpovoljnijeg zakona po osuđenog.

Branilac je naveo da je uloga odbrane u kaznenoj politici da u konkretnom predmetu, ukoliko dođe do osuđujuće odluke, istakne olakšavajuće okolnosti i pokuša da argumentima pobije otežavajuće okolnosti na strani optuženog na koje tužilaštvo ukazuje. Smatra da nema velikog prostora za diskusiju na temu kaznene politike u predmetima RZ u Srbiji, za razliku od politike kažnjavanja u Bosni i Hercegovini (BiH), gde se primenjuju različiti propisi KZ SFRJ, KZ BiH i drugi, što dovodi do situacije da jedan sud u predmetu za krivično delo genocida bude prinuđen da izrekne kaznu od 20 godina zatvora kao najstrožiju, a da se za „blaže“ delo može izreći dvostruko teža kazna. Drugi branilac ukazao je da je od kaznene politike bitnije da svi ratni zločini budu procesuirani. Takođe smatra da je zanemarena perspektiva da su u ratnom okruženju ljudi u situaciji koja provocira i olakšava izvršenje određenih krivičnih dela što nije slučaj u mirnodopskom vremenu, i to bi trebalo da bude prepoznato od strane sudova kroz izricanje krivičnih sankcija.⁴

Specijalna prevencija

Predstavnik TRZ problematizovao je smisao specijalne prevencije u kažnjavanju u predmetima ratnih zločina, smatrajući da je ova prevencija izuzev retkih slučajeva obesmišljena. Doveo je u pitanje smisao specijalne prevencije u slučaju kažnjavanja lica koje je uhapšeno 20 ili 30 godina nakon izvršenja dela, koje je bilo koristan član društva, uklopljen socijalno i porodično, radio i doprinosio zajednici u kojoj je živio, navodeći da je nejasno kakva se postpenalna pozitivna promena od takvog pojedinca traži. Smatra da ima mesta govoriti o smislu generalne prevencije, odnosno osude države, društva i zajednice kroz zaštitu određenih vrednosti.

Hrvatska

Predstavnik ŽDO u Osijeku naveo je da kaznenu politiku u predmetima ratnih zločina u Republici Hrvatskoj (RH) sprovode pre svega sudije županijskih sudova u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu, Vrhovnog suda RH i novoformiranog Visokog kaznenog suda RH. U vezi sa pravnim okvirom koji se

³ S tim u vezi dodaje da je MKTJ preuzeo ekskluzivitet da procesuirá izvršioce najtežih krivičnih dela, ostavljajući nacionalnim jurisdikcijama izvršioce nižeg ranga.

⁴ Navodi primere gde je okrivljeni živio u mirnodopskom periodu bez činjenja ikakvih krivičnih dela, da bi nakon mobilizacije bio doveden u okruženje gde je izvršenje ratnog zločina relativno česta pojava. Navodi da je to priznao i tužilac MKTJ u jednoj optužnici teretivši okrivljenog za donošenje odluke o mobilizaciji, čime je morao znati da će se time povećati rizik od izvršenja ratnih zločina, iako je odluka o mobilizaciji obavezujuća nakon proglašenja ratnog stanja.

odnosi na politiku kažnjavanja, Osnovni krivični zakon RH iz 1993. godine primenjuje se u ovim predmetima kao najblaži po okrivljenog.⁵ Izloženi su statistički podaci u vezi sa procesuiranjem u RH.⁶ Navodi kako teškoće u dokazivanju, protek vremena, nedostupnost okrivljenih, starost i smrt svedoka i oštećenih (žrtava) i nedostatak materijalnih dokaza utiču na uspešnost DORH-a te kaznenu politiku u ovim predmetima uopšte. Slaže se sa predstavnikom TRZ RS da tužilaštvo (DORH) u ovoj fazi postupka ima korektivnu ulogu, gde reaguje kroz žalbe na sudske presude uključujući u delu o visini kazne. Smatra da bi sudovi trebalo da posvete jednaku pažnju odlučujućim okolnostima za utvrđivanje krivične odgovornosti i visine kazne. Daje primer da sudovi u RH ne proveravaju izjave okrivljenih u delu gde oni navode olakšavajuće (olakotne) okolnosti, koje sud kasnije u presudama ceni. S tim u vezi problematizuje smisao neosuđivanosti kao olakšavajuće okolnost, u slučaju kada okrivljeni koji je nedostupan organima RH i ne živi u Hrvatskoj već 30 godina i sledstveno nije ni bio u mogućnosti da neko delo izvrši. *Branilac* zastupa drugačiji stav u pogledu primene zakona. Smatra da primena Osnovnog krivičnog zakona ne obezbeđuje pravilan okvir za suđenje u ovim predmetima jer donet 1993. godine, nakon početka oružanih sukoba 1991. godine, te 1992. godine kada je počinjeno najviše ratnih zločina.⁷ Suprotno stavu sudske prakse, smatra da OKZ RH nije povoljniji po okrivljenog.⁸ Smatra da bi pitanje pravnog okvira trebalo postaviti jasnije u svim zemljama bivše Jugoslavije. Postavlja pitanje koji zakon primeniti u predmetu u kome trenutno postupaju, gde je delo počinjeno 8.10.1991, a novi zakon neke od radnji izvršenja za koje se okrivljeni terete ne predviđa kao ratni zločin.⁹ Dovodi u pitanje procesuiranje predmeta gde unapred nije utvrđeno ima li obeležja dela ratnog zločina.¹⁰

Bosna i Hercegovina

Predstavnik Suda BiH naveo je da su prvi predmeti ratnih zločina procesuirani pred Sudom BiH 2005. godine, te da su to bili uglavnom predmeti prosleđeni od strane MKTJ.¹¹ Što se pravnog okvira tiče, Sud BiH za krivično delo zločina protiv čovečnosti sudi po Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine

⁵ Krivični zakon iz 1997. godine kao strožiji nije primenjivan. Sa druge strane, Krivični zakon iz 2011. godine strožiji je s obzirom da propisuje kaznu dugorajnog zatvora od 40 godine, i kaznu u trajanju od 50 godina. Međutim, i ovaj zakon se primenjuje s obzirom da se smatra blažim u odnosu na neke radnje počinjenja ratnog zločina – naime, za silovanje kao ratni zločin ovaj zakon propisuje minimalnu kaznu zatvora u trajanju od tri godine, dok Osnovni krivični zakon iz 1993. za delo ratnog zločina propisuje kaznu od pet do 20 godina. Navodi kako su sudovi u RH zbog povrede krivičnog zakona u ovom delu često preinačavali presude.

⁶ U 2019. godini bilo je 57 optuženja, donete su 22 osuđujuće odluke i 19 oslobađajućih, odbijajućih te odluka kojima je postupak obustavljen; u 2020. bilo je 28 optuženja, 13 osuđujućih i 17 oslobađajućih, odbijajućih i obustavljajućih odluka; u 2021. bilo je 45 optuženja a doneto je 19 osuđujućih i 24 drugih odluka; dok je u prvoj polovini 2022. godine bilo sedam optuženja, 12 osuđujućih i 7 oslobađajućih i ostalih odluka.

⁷ Kako navodi, u tom periodu, na snazi je bio KZ SFRJ, sve do 8.10.1991. a od tada je KZ SFRJ preuzet kao republički zakon KZ RH. Pravilan zakonski okvir za primenu prema njegovom stanovištu bio bi KZ SFRJ i nakon toga KZ RH. Preuzeti KZ RH doživio je dve izmene 1992. i 1993. kada je između ostalog promenio naziv i postao Osnovni krivični zakon RH. To prigravaraju u žalbama ali Vrhovni sud RH i Visoki kazneni sud u svojim odlukama ignorišu prigovore na način da prigravaraju primeni zakona koji nije blaži što odbrana ni ne ističe. Smatra da se mora primeniti zakon koji je bio na snazi i navodi da se Evropski sud za ljudska prava već izjašnjavao u pogledu toga.

⁸ Kasnijim izmenama zakona, menjao se činjenični opis bića krivičnog dela pa se postavlja pitanje pravnog kontinuiteta. Sada važeći zakon propisuje dugotrajne zatvorske kazne ali on nije strožiji i nepovoljniji, jer mnoge radnje koje su postojale u OKZ RH ne postoje u novom zakonu, te je u tom smislu povoljniji onaj zakon koji ne predviđa krivično delo, nezavisno od raspona zaprećene kazne. Stav Vrhovnog suda RH u svom tumačenju nalazi da je KZ SFRJ propisivao smrtnu kaznu i da je kao takav strožiji u odnosu na OKZ RH, ne uzimajući u obzir da je smrtna kazna u RH ukinuta 1990. godine, kada je kao najteža propisana kazna prema KZ SFRJ bila 15 godina zatvora. S ovim u vezi ima tri predmeta pred ESLJP.

⁹ Smatra da je potrebno jasno odrediti šta je ratni zločin, koje radnje izvršenja predstavljaju izrekom obeležje ratnog zločina, i ne sme se prepustiti da uopšteno obuhvati sve što može predstavljati ratni zločin.

¹⁰ Navodi primer zlostavljanja koje mora ostaviti teške i trajne posledice po zdravlje da bi se kvalifikovalo kao ratni zločin. Ti predmeti prema njemu opterećuju pravosudni sistem, i ako se završe osuđujućim presudama to budu kazne od po nekoliko godina. Smatra da kazna od dve ili tri godine ne može biti opravdana za ratni zločin, a ako to nije ratni zločin, pita zašto se procesuiraju.

¹¹ Postupak protiv okr. Radovana Stankovića za krivično delo zločin protiv čovečnosti, koji je prvostepeno osuđen na 16 godina zatvora, a pravosnažno na 20 godina; postupak protiv okr. Gojka Jankovića (zločin protiv čovečnosti) koji je pravosnažno osuđen na 34 godine; postupak protiv okr. Željka Mejakića koji je osuđen na 21 godinu; postupak protiv okr. Paška Ljubičića (ratni zločin protiv civilnog stanovništva) osuđenog na 10 godina, postupak protiv okr. Mitra Raševića (zločin protiv čovečnosti), prvostepeno osuđenog na 8 godina i 6 meseci a pravosnažno na 7 godina; postupak protiv okr. Save Todovića (genocid) pravosnažno osuđenog na 12 godina i 6 meseci i postupak protiv okr. Milorada Trbića osuđenog u drugom stepenu na 30 godina zatvora.

(KZ BiH), dok za ostala krivična dela u ovim predmetima sudi po Krivičnom zakonu SFRJ (KZ SFRJ). Prema KZ BiH za ova dela zaprećena kazna od 10 godina do kazne dugotrajnog zatvora od 21 do 45 godina, dok je prema KZ SFRJ za ova krivična dela bila propisana kazna u rasponu od pet do 20 godina ili smrtna kazna. Naime, sud je prve odluke u predmetima genocida izrekao prema KZ BiH, nakon čega je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) doneo presude u predmetima *Maktouf i Damjanović*¹² i *Šimšić*¹³. Nakon odluke u predmetu *Maktouf* i nalaza ESLJP da je po okrivljene, koji su u BiH bili pravosnažno osuđeni za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, blaži KZ SFRJ, te da se ovaj zakon ima primenjivati u manje složenim predmetima sa krivičnim delima manjeg značaja, to stanovište potvrdio je i Ustavni sud BiH, a nakon toga u praksi i Sud BiH. U predmetu *Šimšić*, ESLJP našao je da sudovi BiH mogu suditi za krivično delo zločina protiv čovečnosti iako ono nije bilo predviđeno domaćim krivičnim zakonodavstvom u vreme izvršenja dela, s obzirom na to da je ovo delo u vreme izvršenja predstavljalo krivično delo prema međunarodnom pravu. Imajući to u vidu, a s obzorom da KZ BiH jedini predviđa ovo delo, Sud BiH nastavio je da sudi u predmetima za ovo delo, te da u njima sudi po KZ BiH. Osnov za odstupanje od principa *Nullum crimen, nulla poena sine lege*, sud nalazi u članu 4a KZ BiH.¹⁴ Ne sudi samo Sud BiH predmete RZ i u skladu sa relevantnim odredbama Sud BiH može preuzeti predmete od drugih sudova ili im predmete dodeliti.¹⁵ Izloženi su statistički podaci u vezi sa procesuiranjem pred Sudom BiH¹⁶ i ustupanjem predmeta.¹⁷ **Predstavnik Tužilaštva BiH** složio se sa prezentacijom prethodnika u vezi sa pravnim okvirom i postupanjem suda u odnosu na pravne kvalifikacije u postupanju u predmetima RZ u prethodnih skoro 20 godina. Takođe se složio sa izlaganjem predstavnika TRZ-a u delu uloge tužilaštva u kaznenoj politici (ograničen doprinos u završnim rečima i žalbenom postupku bez velikog uticaja na njeno kreiranje). U BiH, oni postupaju po strateškim dokumentima (Strategija za procesuiranje predmeta RZ, nakon čega je doneta Revidirana strategija, sa važenjem do kraja 2023. godine). Konkretni zadatak njegovog tužilaštva je da se do tada procesuiraju svi najkompleksniji predmeti.¹⁸ Izloženi su statistički podaci u

¹² *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija (predstavka) 2312/08 i 34179/08 (prim. prir).

¹³ *Boban Šimšić protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija 51552/10 (prim. prir).

¹⁴ „Članovi 3. i 4. ovog zakona ne sprečavaju suđenje ili kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu s opštim načelima međunarodnog prava.“ Član 3 KZ BiH propisuje načelo zakonitosti („(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo zakonom. (2) Nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna.“) dok član 4 propisuje vremensko važenje zakona („(1) Na počinioa krivičnog djela primjenjuje se zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela. (2) Ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenjuje se zakon koji je blaži za počinioa“) prim. prir.

¹⁵ Objašnjeno je da je Sud BiH postupa u oba stepena, odnosno kroz Apleaciono odljenje suda u drugom stepenu. U kantonima u prvom stepenu postupaju kantonalni sudovi a po žalbi Vrhovni sud Federacije; u Republici Srpskoj postupaju u ovim predmetima okružni sudovi, a po žalbi Vrhovni sud Republike Srpske, dok u Brčko distriktu postupa osnovni sud a po žalbi apelacioni sud. Kontrolu rada sudova vrši Ustavni sud BiH po pojedinačnim apelacijama, i ESLJP po aplikacijama (predstavkama).

¹⁶ Do novembra 2022. godine, Sud BiH doneo je 265 pravosnažnih presuda u predmetima RZ protiv 449 lica i 13 nepravosnažnih odluka prema 39 lica. Za krivično delo **genocid**, konkretno, pomaganje u genocidu, presuđeno je u 13 predmeta u odnosu na 31 lice doneto je 13 presuda kojima je 14 lica osuđeno, a 17 oslobođeno. Raspon kazne za ovo delo bio je veliki, na početku, u prvim predmetima bilo presuda kojima su okrivljeni za genocid bili osuđeni na kazne u trajanju od 42 i 40 godina (predmet „Krivica“), da bi Sud BiH nakon odluka ESLJP izrekao kazne od 20 godina zatvora. U poslednje vreme kaznena politika za ovo delo je ublažena s obzirom na hijerarhijski položaj i doprinos okrivljenih, te je tako okr. Ostoja Stanišić prvostepeno osuđen na 11, a pravosnažno na pet godina, okr. Srećko Aćimović prvostepeno na devet, pravosnažno na sedam godina, dok su okrivljeni u predmetu *Miodrag Josipović i drugi*, oslobođeni. Za krivično delo **zločin protiv čovečnosti**, inače najzastupljenijem krivičnim delom procesuiranim pred Sudom BiH, doneto je 116 pravosnažnih presuda protiv 190 lica, kojima je osuđeno 126 lica, oslobođeno 60 dok je u tri predmeta postupak obustavljen i u jednom predmetu optužba odbijena. Sud BiH izrekao je 127 pravosnažnih presuda protiv 216 lica za **ratni zločin protiv civilnog stanovništva** kojima je osudio 153 lica i oslobodio 63, dok je za **ratni zločin protiv ratnih zarobljenika** izrekao osam presuda protiv 11 lica (osam osuđenih i tri oslobođena).

¹⁷ Od 1. marta 2003. kada je donet KZ BiH, predmeti RZ su u isključivoj nadležnosti Tužilaštva i Suda BiH, dok je kroz prelazne odredbe uređeno da će sudovi i tužilaštva pred kojima su predmeti započeti isti i rešiti osim ukoliko ih ne preuzme Sud BiH po službenoj dužnosti ili na izričit zahtev stranaka. Isto važi i za Federaciju i Distrikt Brčko. Od 2006. do 2022. Sud BiH preneo je 1293 predmeta ratnih zločina (uključujući KTRZ, KTNRZ i KTARZ) i to 820 predmeta sudovima u Federaciji, 428 predmetima pravosuđu Republike Srpske i 45 predmeta pravosuđu Distrikta Brčko.

¹⁸ Trenutno imaju 300 predmeta koje moraju selektovati i ustupiti na procesuiranje entitetskim tužilaštvima i tužilaštvu Brčko distrikta a ostalo sami procesuirati. Izjašnjava se da do kraja važenja Revidirane strategije to neće biti moguće završiti.

vezi sa procesuiranjem od strane Tužilaštva BiH.¹⁹ Najveća kazna izrečena za ratni zločin je 45 godina zatvora koja je po žabi preinačena na 43 godine,²⁰ dok je najniža kazna izrečena u trajanju od jedne godine zatvora, i u nekim slučajevima, novčano obeštećenje. U vezi sa radnjama silovanja i seksualnog zlostavljanja kao ratnom zločinu, kada je reč o jednoj žrtvi, raspon kazne kreće se između pet i osam godina zatvora.²¹

Predstavnik Republičkog tužilaštva Republike Srpske u svom izlaganju da sudovi u Republici Srpskoj primenjuju KZ SFRJ koji je od 1993. promenio ime u KZ Republike Srpske.²² U odnosu na odluku u predmetu *Šimšić* navodi da je zločin protiv čovečnosti po opštim elementima novo krivično delo, ali ne i po kažnjivim radnjama i navodi da je sistematski organizovani napad bio propisan izmenama i dopunama KZ SFRJ iz 1992. godine u stavu 1 člana 142. Izloženi su statistički podaci u vezi sa procesuiranjem²³ i politikom kažnjavanja na nivou RS.²⁴

Predstavnik OJT iz Banja Luke naveo je statističke podatke za njegovo tužilaštvo.²⁵ Takođe je skrenuo pažnju da pored Vrhovnog suda BiH koji formira kaznenu politiku, u BiH postoji poseban forum – Panel za izjednačavanje sudske prakse, koga čine predstavnici najviših sudova u BiH.²⁶ Ovo telo je u kontekstu predmeta RZ razmatralo dva pitanja od kojih se jedno iz 2018. godine odnosilo na odmeravanje kazne u ovim predmetima.²⁷ S tim u vezi, Panel je usvojio četiri zaključka: 1) ratno stanje i oružani sukob ne mogu se prilikom odmeravanja kazne ceniti kao olakšavajuća ili otežavajuća okolnost, jer ono predstavlja obeležje krivičnog dela ratnog zločina, 2) olakšavajuće okolnosti trebalo bi da se u odnosu na utvrđene otežavajuće okolnosti primenom analitičko-sintetičkog modela imajući u vidu način izvršenja dela, radnju izvršenja i težinu dela, 3) protek vremena nakon izvršenja dela sam po sebi ne može se smatrati olakšavajućom okolnošću, i 4) uobičajeno i korektno držanje okrivljenog pred sudom ne može se ceniti kao olakšavajuća okolnost.²⁸ Napominje da je jedan od osnovnih problema pri odmeravanju kazne od strane sudova nedostatak odgovarajućeg obrazloženja prilikom ocene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, gde sudovi bez valjanog analiziranja prosto nabrajaju ove okolnosti. Predstavnik Tužilaštva Brčko distrikta izjasnio se takođe u vezi sa KZ SFRJ kao najblažim zakonom. Navodi da kao jedan od argumenta protiv ovog stava navođeno kako je KZ SFRJ propisivao smrtnu kaznu, i s tim u vezi navodi da Ustav BiH u članu 2 propisuje direktnu primenu EKLJP i njenih protokola i ima prioritet nad svim zakonima. U tom smislu pominje protokol 6 o ukidanju smrtne kazne za sva krivična dela osim izvršenih u vreme rata i neposredne rate opasnosti iz 1983. godine, te protokol 13 o bezuslovnom ukidanju smrtne kazne iz 2002. godine. Smatra da se za krivična dela ratnih zločina iz članova 142 i 144 prema KZ SFRJ može izreći kazna od 5 do 15 godina, te da se ne može izreći kazna od 20 godina s obzirom na to da je ona propisana za dela za koja je bila predviđena smrtna kazna, te da je kao takva supstitut a po karakteru nesamostalna kazna akcesorne prirode i deli sudbinu glavne, u ovom slučaju, smrtne kazne. Pre nekoliko godina za

¹⁹ Tužilaštvo BiH optužilo je 1010 osoba za ratne zločine, prema kojima je Sud BiH izrekao ukupno 3365 godina zatvora za 292 pravnosnažno osuđena lica (286 osoba muškog pola i šest osoba ženskog pola). Pravnosnažno je oslobođeno 134 lica. Sklopljeno je 35 sporazuma o priznanju krivice. Imajući u vidu broj osuđenih i izrečene kazne, prosek izrečene kazne je 11.5 godina.

²⁰ Predmet *Veselin Vlahović*. U vezi sa ovim predmetom, predstavnik Suda BiH pominje da je okrivljeni u tom predmetu osuđen za 70 tačaka optužnice, ubistva, prisilne nestanke, silovanja, počinjena u rasponu od dva meseca. Prilikom izricanja kazne, sudsko veće nije našlo olakšavajuće strane na strani okrivljenog.

²¹ Izuzetak je predmet Gojko Janković i Dragiša Stanković koji su osuđeni na 20 i 34 godine.

²² RJT RS ne postupa u najsloženijim predmetima, imajući u vidu da nadležnost nad njima ima Tužilaštvo BiH. Po donošenju Revidirane strategije, standard složenosti predmeta je spušten, te je tako veći broj predmeta ustupljen Republici Srpskoj i Federaciji. Ne procesuiraju predmete koji uključuju zločin protiv čovečnosti, niti komandnu odgovornost kao oblik odgovornosti, niti primenjuju doktrinu udruženog zločinačkog poduhvata, imajući u vidu da KZ SFRJ nije poznavao ništa od navedenog.

²³ Podignuto je 130 optužnica od početka rada na ovim predmetima što ocenjuje kao pozitivan rezultat imajući u vidu uslove i resurse koje je na raspolaganju imalo.

²⁴ Navodi da je su za radnje ubistva u okviru ratnog zločina dosuđivane zatvorske kazne u rasponu od šest do 12 godina, za povrede telesnog integriteta, zastrašivanje i sl, izricane su kazne i do jedne godine zatvora. Oko 30 odluka ukinuto je od strane Vrhovnog suda RS, dok su ostale presude potvrđene.

²⁵ Od 2005. godine kada je formirano OJT u Banja Luci do novembra 2022, podigli su oko 60 optužnica u predmetima RZ za krivična dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika.

²⁶ Sud BiH, Vrhovni sud Federacije, Vrhovni sud Republike Srpske i Apelacioni sud Distrikta Brčko.

²⁷ Drugo se odnosilo na pitanje ne bis in idem u predmetima RZ, za više videti: [Tumačenje i primjena zabrane ne bis in idem u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini \(pravosudje.ba\)](#), prim.prir.

²⁸ Za više informacija, videti: [Odmjeravanje kazne u predmetima ratnih zločina \(pravosudje.ba\)](#), prim.prir.

potrebe savetovanja za kriminologiju i kriminalistiku u Republici Srbiji, sačinio je pismeni rad na temu zakonskog okvira i kaznene politike u procesuiranju ratnih zločina na teritoriji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Navodi da se u vezi sa temom politike kažnjavanja nužno mora diskutovati o primeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, te navodi da je u svom radu naveo sve okolnosti koje je sud cenio u predmetima RZ i smatra da bi trebalo raspraviti da li se sve navedene okolnosti²⁹ mogu zaista smatrati kao olakšavajuće odnosno otežavajuće. S tim u vezi postavlja pitanje zašto se neosuđivanost ima ceniti kao olakšavajuća okolnost smatrajući da bi uobičajeno trebalo da bude da se pojedinac ponaša pristojno, da je član društva koji nije kažnjavao. Takođe, u pitanje dovodi smisao olakšavajuće okolnosti da je okrivljeni roditelj troje punoletne dece. [Branilac iz BiH](#) ukazao je na nekoliko aspekata u praksi pravosuđa BiH na koje smatra da se nije obratila dovoljna pažnja i u tom smislu izneo je teme za diskusiju. Pomenio je praksu Suda BiH u predmetima RZ u odnosu na predmete seksualnog nasilja gde je sud pored odluke o krivici, odlučivao po imovinsko pravnom zahtevu oštećenog³⁰ i smatra da to dodatno usložnjava već dugotrajan i složen postupak utvrđivanja krivične odgovornosti za RZ. Izjasnio se takođe o praksi restriktivnog određivanja pritvora prema optuženima u postupcima RZ. Dalje je izjasnio o pojavi „povratnika u sudnici“ u postupcima RZ, gde se lica već osuđena za ova dela opet pojavljuju kao optuženi za druga dela RZ, kada dolazi do više pravnosnažnih osuđujućih presuda, u kom slučaju je na braniocima da traže nepravo ponavljanje krivičnog postupka³¹ i s tim u vezi navodi različite primere.³² Takođe se osvrnuo na procesuiranje krivičnog dela zločina protiv čovečnosti³³ i skreće pažnju na „divergentna“ optuženja za ovo krivično delo.³⁴ Navodi da Tužilaštvo BiH i pored svih stavova i prakse sudova, za ratni zločin protiv civilnog stanovništva optužuju po KZ BiH. Pominje da se za genocid mora suditi i kažnjavati po KZ SFRJ, i skreće pažnju na predmet u kome postupa u vezi sa zločinima u Srebrenici, gde sud nalazi da nema diskriminantne namere za glavnog izvršioca i pomagača u genocidu, te da posledično nema genocida, već zločina protiv čovečnosti. Skreće pažnju predstavnicima OEBS-a i EU na prenos predmeta iz BiH u region i pominje da bi trebalo čuti gde branjenici koji imaju samo srpsko ili dvojno državljanstvo procenjuju da im je bolje da im se sudi, pogotovu optuženima za ZPČ ili genocid. [Drugi branilac iz BiH](#) u vezi sa retroaktivnom primenom zakona ukazuje na rad iz 2008. godine „Povratno dejstvo krivičnog zakona – aktualno pitanje sudske prakse u BiH“ Damjana Kaurinovića, nekadašnjeg

²⁹ Kao otežavajuće okolnosti, navodi: broj kaznenih radnji, osuđivanost, broj žrtava, bezobzirnost i upornost prilikom izvršenja, surovo postupanje, ispoljena bezosećajnost od strane okrivljenog. Kao otežavajuće okolnosti koje je identifikovao navodi: porodične prilike optuženog, neosuđivanost, protek vremena od izvršenja, slabo materijalno stanje, porodične prilike – roditeljstvo maloletne dece/punoletne dece mladost u vreme izvršenja, bolest, iskazano kajanje, priznanje izvršenja dela, činjenica da je optuženi penzioner.

³⁰ S tim u vezi navodi da je ranija praksa Suda BiH bila da se oštećeni upućuju da imovinsko pravni zahtev ostvare u parničnom postupku, te da je ta praksa promenjena u poslednjih pet godina, da je uspostavljen sistem, gde oštećeni imaju punomoćnike i uz pomoć kojih opredeljuju odštetne zahteve. Navodi da se prema njegovim informacijama u praksi presudama presuđuju naknade štete u proseku u visini 30.000 – 45.000 KM.

³¹ Član 324a ZKP BiH: (1) Pravosnažna presuda može se preinačiti i bez ponavljanja krivičnog postupka ako je u dvjema presudama ili u više presuda protiv istog osuđenika pravosnažno izrečeno više kazni, a nisu primijenjene odredbe o odmeravanju jedinstvene kazne za djela u sticaju. (2) U slučaju iz stava (1) ovog člana, Sud će ovom presudom preinačiti ranije presude u pogledu odluka o kazni i izreći jedinstvenu kaznu. Za donošenje nove presude nadležan je prvostepeni sud koji je sudio u stvari u kojoj je izrečena najstroža vrsta kazne, a kod istovrsnih kazni - sud koji je izrekao najveću kaznu, a ako su kazne jednake - sud koji je posljednji izrekao kaznu. (3) Novu presudu donosi Sud u sjednici vijeća na predlog tužioca ili osuđenog, odnosno branioca, a po saslušanju protivne stranke. (4) Ako su u slučaju iz stava (1) ovog člana prilikom izricanja kazne uzete u obzir i presude drugih sudova, ovjereni prepis nove pravosnažne presude biće dostavljen i tim sudovima, prim.priř.

³² Postavlja pitanje koja je maksimalna kazna u nepravom ponavljanju krivičnog postupka za sledeće primere iz prakse 1) lice pravosnažno osuđeno za ratni zločin po KZ SFRJ na 13 godina zatvora, a u drugom predmetu osuđen po istom zakonu na 14 godina; 2) lice osuđeno po KZ BiH na 18 godina, a u drugom predmetu RZ po KZ SFRJ na osam godina; 3) lice pravosnažno osuđeno na dugotrajan zatvor u trajanju od 21 godine, a u novom predmetu na 14 godina i 4) lice osuđeno pred MKTJ i izdržao kaznu, nakon čega je pravosnažno osuđen u BiH za drugo delo po KZ SFRJ.

³³ Smatra da su prethodni izlagači to izložili iscrpno, citira članove 3, 4 i 4a KZ BiH, te relevantne delove presude u predmetu *Šimšić*.

³⁴ Pominje predmet povodom zločina na teritoriji Bijeljine, sa 20 ubijenih civila u septembru 1992. godine koje tužilaštvo kvalifikuje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva, dok se sa druge strane zločin koji se dešava 12 kilometara odatle, na teritoriji iste opštine, i uključuje privođenje i zlostavljanje u trajanju od 24 sata bez protivpravnog lišenja slobode, isto tužilaštvo kvalifikuje kao zločin protiv čovečnosti. S tim u vezi skreće pažnju na veliku razliku u kažnjavanju u zavisnosti od kvalifikacije, gde je za ZPČ minimalna kazna zaprećena 10 godina a maksimalno ublažavanje pet godina, dok je za RZ protiv civilnog stanovništva zaprećena minimalna kazna u trajanju od pet godina a maksimalno ublažavanje jedna godina.

predsednika Apelacionog suda Brčko Distrikta i navodi da se o istim temama priča 14 godina kasnije.³⁵ Takođe je skrenuo pažnju i kao pozitivnu ocenio praksu dosuđivanja imovinsko-pravnog zahteva u okviru krivičnog postupka u predmetima RZ pred sudovima u BiH, a naročito Suda BiH. Smatra opravdanim obrazloženje da bi upućivanjem u parnični postupak žrtava-oštećenih koji po pravilu u krivičnom postupku svedoče pod merama zaštite, ta lica ponovo doživljavala retraumatizaciju i reviktimizaciju.³⁶

Crna Gora

Branilac iz CG naveo je da je nakon 2007. godine u Crnoj Gori kao rezultat sprovedenih istraga, procesuirano četiri predmeta za ratne zločine: predmeti „Morinji“, „Kaluderski laz“, „Deportacija izbeglica“ i „Bukovica“. Iznosi kritike na način kako su postupci u ovim predmetima procesuirani³⁷ i navodi da je rezultat procesuiranja takav da je od ukupno 30 procesuiranih lica njih 26 oslobođeno krivične odgovornosti, a ostalih četvoro osuđeno na kazne zatvora u trajanju od dve do tri i po godine.³⁸ Navodi da su kao posledica neosnovanog lišenja slobode velikog broj optuženih,³⁹ dugog trajanja postupaka, velikog broja svedočenja, veštačenja, angažovanja sudija i tužilaca, utrošena jako velika materijalna sredstva, i da niko nije odgovarao ni na koji način s tim u vezi. Pored ovih predmeta, kao rezultat ustupanja iz Srbije, crnogorsko pravosuđe procesuiralo je jednog okrivljenog u predmetu „Zmajević“ koji je pravnosnažno okončan 2019. godine osuđujućom presudom i kaznom u trajanju od 14 godina, dok je u toku postupak u predmetu protiv jednog okrivljenog za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, koji je rezultat ustupanja iz BiH. Smatra da je kaznena politika, odnosno izricanje kazne, kraj postupka, nakon istrage, optuženja, suđenja na kome je na osnovu dokaza utvrđeno činjenično stanje iz koga sa potrebnim stepenom uverenja utvrđena krivična odgovornost optuženog. Smatra da postoji veliki broj nerešenih problema u ovim ranijim fazama postupka i predlaže Misiji OEBS-a da se fokusira na njih.

Smatra da su predmeti ratnih zločina posebno kompleksni zbog proteka vremena, činjenice da svedoci i okrivljeni stare i umiru, i nedostatka materijalnih dokaza. Smatra da politika vrši uticaj na rad pravosuđa i da to važi i za procesuiranje predmeta ratnih zločina.

Diskusija

Zločin protiv čovečnosti

Sudija Apelacionog suda u Beogradu iz diskusije zaključuje da je u BiH, iz ugla okrivljenog/optuženog, opasnije odgovarati za zločin protiv čovečnosti, koji je u hijerarhiji međunarodnih zločina blaže krivično delo, nego za genocid. Prema opštim principima međunarodnog prava, smatra da je ZPČ postojao kao krivično delo u vreme izvođenja 90-ih, kao i danas. A ako je tako, i sudovi u BiH su stava da jeste, postavlja pitanje zašto se sankcija primenjuje iz kasnijeg krivičnog zakona, a ne KZSRJ, smatrajući da bi prema tom zakonu trebalo izricati kaznu za ZPČ. **Predstavnik Tužilaštva BiH** navodi da postoji veliki broj odluka ESLJP protiv država gde se odlučuje u prilog retroaktivne primene krivičnog zakona i van predmeta ratnih zločina. S tim u vezi navodi predmet *S.W. protiv Velike Britanije*.⁴⁰ Navodi da nije moguće primeniti delo iz jednog zakona, a kaznu izreći na osnovu drugog zakona. ZPČ kao krivično delo nije bilo normirano u KZSFRJ, zbog čega se po njemu ne može ni izreći kazna. **Predstavnik Suda BiH** naveo je da su branioци u predmetima RZ u

³⁵ Skreće pažnju na deo rada u vezi sa kaznama za RZ protiv civilnog stanovništva i tezu da prema KZ SFRJ je raspon kazne od 5 do 15 godina, a da je kazna od 20 godina supstitut smrtne kazne te da je ukidanjem smrtne kazne morala biti ukinuta i kazna koja je bila njen supstitut, te smatra da je ovo stanovište aktuelno bez obzira na zauzet stav Ustavnog suda BiH.

³⁶ Takođe navodi da se trenutno u BiH radi na izmenama materije parničnog postupka kako bi žrtva u onim predmetima gde sud nije odlučivao o imovinsko pravnom zahtevu u krivičnom postupku, mogao da pod merama zaštite identiteta podnese tužbu protiv osuđenog, što sada nije slučaj. Ove izmene se dešavaju na nivou BiH, dok na nivou entiteta i Brčko Distrikta to nije slučaj.

³⁷ Kritički se osvrće na samostalnost tužilaštva i nezavisnost sudova koji su postupali. Navodi da je u predmetu „Morinji“ tri puta sprovedeno prvostepeno suđenje, predmet „Bukovica“ dva puta vrećen u prvi stepen, u predmetu „Morinji“ postupak je ponovljen jednom dok je u predmetu „Deportacija“ postupak dva puta vođen prvostepeno.

³⁸ Osuđujuće presude donete su u predmetu „Morinji“. Branilac navodi da je u vezi sa ovom odlukom podneta ustavna žalba Ustavnom sudu Crne Gore po kojoj se nije odlučilo sedam godina.

³⁹ Navodi da je 26 lica provelo u pritvoru ukupno 481 mesec ili ukupno više od 40 godina neosnovanog lišenja slobode.

⁴⁰ Predstavka 20166/92, presuda ESLJP dostupna na: [001-57965.pdf](https://www.esljp.org/20166/92), prim prir.

svojim žalbama neuspješno isticali pred žalbenim većem Suda BiH te Ustavnim sudom BiH da se za ZPC ne može izreći kazna dugotrajnog zatvora, propisana po KZBiH. Smatra da u posljednje vreme pred Sudom BiH nema velikog broja presuda za izvršenje ovog krivičnog dela, i navodi da je najveći broj kazni za ovo krivično delo izrečen u rasponu 10 – 15 godina, i da se retko izriče kazna u trajanju od ili više od 20 godina. Kada u optuženjima za ovo krivično delo sud utvrdi da se radi o lakšim imkriminacijama, na primer teškim telesnim povredama, sudovi pribegavaju ublažavanju kazne ispod zakonskog minimuma od 10 godina, na način da olakšavajuće okolnosti u svoj ukupnosti cene kao posebno olakšavajuće i izriču kazne u trajanju od pet do deset godina zatvora. [Predstavnik TRZ](#) navodi da u Srbiji postoji praksa primene člana 7 stava 3 EKLJP i člana 15 stava 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP),⁴¹ u predmetima organizovanog kriminala u vezi sa krivičnim delima ubistva i atentata pre njihovog normiranja 2006. godine, ali redukovano, u ograničenom broju predmeta.

Kaznena politika i nacionalnost okrivljenog i/ili oštećenog

[Predstavnik TRZ RS](#) za kandidovao je pitanje da li kaznena politika zavisi od vremena kada se za delo ratnog zločina sudi, te da li bi ona bila ista da se za zločin izvršen 1991. godine, sudi 1992. godine, 2003. ili 2020. godine. Takođe za diskusiju postavlja pitanje da li kaznena politika zavisi od toga gde se (u kojoj zemlji) i kome (pripadniku koje nacionalnosti) se sudi, te koje je nacionalnosti žrtva. Smatra da ništa od gorepomenutih okolnosti ne bi trebalo da utiče ka politiku kažnjavanja i želi da u diskusiji čuje ostale. [Branilac iz Srbije](#) kao odgovor na pitanje predstavnika TRZ-a mišljenja je na osnovu svog iskustva stečenog nakon postupanja pred sudovima u Srbiji, BiH i MKSJ, da je bolje procesuirati ove predmete sa određenom vremenskom distancom i smatra da ta pozicija ide u korist okrivljenog.⁴² Drugi [branilac iz Srbije](#) naveo je primer da u jednom predmetu ratnih zločina, u kome je okrivljeni optužen za zlostavljanje i mučenje tri lica na osnovu sporazuma o priznanju krivičnog dela biva kažnjen na kaznu zatvora u trajanju od godinu dana i šest meseci, i poredi ga sa drugim predmetom u kome je okrivljeni takođe optužen za mučenje, pri čemu su okrivljeni i oštećeni druge nacionalnosti u odnosu na prethodno navedeni predmet, i gde sud okrivljenog osuđuje na kaznu zatvora u trajanju od pet godina.⁴³ Predstavnik TRZ RS odgovara da se da sporazum o priznanju krivičnog dela potvrđuje sud presudom pri čemu takođe ocenjuje da li je visina kazne odgovarajuća, i navodi da je očekivano da je kazna na osnovu sporazuma niža nego u slučaju da je sprovedeno suđenje.

Sporazum o priznanju krivičnog dela u predmetima ratnih zločina

Bosna i Hercegovina

[Predstavnik suda BiH](#) naveo je da je institut priznanja krivičnog dela sa optuženim uveden 2003. godine u tadašnjem ZKP; sporazum razmatra sud (član 231). Izloženi su statistički podaci u vezi sa brojem sklopljenih sporazuma pred Sudom BiH,⁴⁴ strukturom krivičnih dela obuhvaćenim

⁴¹ Član 15 stav 1: „Niko ne može biti osuđen zbog dela ili propusta koji nisu predstavljali krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu u trenutku kada su počinjena. Takođe, ne može se izreći kazna koja je veća od one koja bi se primenila u trenutku kada je krivično delo počinjeno. Ako posle izvršenja ovog krivičnog dela zakon predviđa lakšu kaznu, krivac treba da se koristi time“ i stav 2 „Odredbe ovog člana ne protive se suđenju ili kažnjavanju svakog lica zbog dela ili propusta koji su smatrani krivičnim delom u trenutku kada su počinjeni, shodno opštim principima prava koja priznaju sve nacije.“

⁴² Objašnjava kako protokom vremena, okrivljeni ima mogućnost da svojim držanjem tj. ponašanjem nakon izvršenja krivičnog dela hipotetički utiče na visinu kazne (ukoliko nije počinio nikakvo krivično delo niti prekršaj, to bi trebalo ceniti kao olakšavajuću okolnost prilikom određivanja kazne). U prilog svog odgovora navodi kako su vojni sudovi na teritoriji BiH za vreme oružanih sukoba doneli desetine smrtnih presuda u predmetima ratnih zločina.

⁴³ Misija OEBS-a u Srbiji u svojim analizama praćenja suđenja „Postupci za ratne zločine u Srbiji (2003–2014)“ i „Postupci za ratne zločine u Srbiji (2015–2019)“ nije ustanovila posebne trendove niti uzročno posledičnu vezu između nacionalnosti okrivljenih i/ili oštećenih i kaznene politike Odeljenja za ratne zločine Višeg i Apelacionog suda u Beogradu. Za više, videti izveštaje [Postupci za ratne zločine u Srbiji \(2003-2014\) | OSCE](#) i [Postupci za ratne zločine u Srbiji \(2015 – 2019\) | OSCE](#).

⁴⁴ U periodu 2008 – 2022. godine, Sud BiH izrekao je 35 osuđujućih odluka po sporazumu o priznanju: 2009. i 2010. godine po pet sporazuma, 2011 – 7, 2021 – 2, 2015 – 1, 2016 – 4, 2017 – 1, 2018 – 1, 2021 – 1 i 2022. godine – 2 sporazuma.

sporazumom⁴⁵ i kaznama.⁴⁶ Iako u predmetima RZ postupaju od 2007. godine, nikada nije okončao predmet sporazumom o priznanju krivičnog dela. [Vršilac dužnosti glavnog tužioca Republičkog tužilaštva Republike Srpske](#) smatra da je sporazum odličan institut koji bi trebalo da pomogne rešavanju predmeta, ubrzanju postupka i prikupljanju dokaza, ali da su rezultati u primeni izostali na teritoriji BiH. Smatra da je u proteklih nekoliko godina institut sve manje u primeni i polako gubi na značaju. Navodi da uprkos kritikama javnosti usmerenim ka tužilaštvu da se sporazumima „muti i mešetari“ problem leži u kaznenoj politici sudova gde je 66% svih presuda čine uslovne osude, 20% čine novčane kazne a ostalo zatvorske kazne koje se uglavnom izriču u okviru minimuma ili su ublažene ispod zakonskog minimuma. Smatra da bi ovaj institut trebalo koristiti najviše moguće, te da će u suprotnom kao institut prestati da postoji. [Predstavnik Republičkog javnog tužilaštva RS](#) navodi da je za 10 godina postupanja u predmetima RZ sklopio jedan sporazum. Smatra da je potrebno preispitati primenu instituta sporazuma u delu primene (smatra da bi trebalo razmisliti da li bi trebalo omogućiti sklapanje sporazuma za predmete seksualnog nasilja). Smatra da je sporazum važan za najkompleksnija krivična dela ali da se u praksi koristi za najmanje kompleksna dela u redovnom krivičnom postupku. [Predstavnik Tužilaštva BiH](#) naveo je kao prednosti sporazuma iz njegove prakse informacija o lokaciji ukopa posmrtnih ostataka žrtava, dok je češća korist svedočenje okrivljenog protiv saizvršioca u nekom drugom predmetu RZ. Smatra da se kao alat sporazum može bolje koristiti ali da je problem postojanje opsega kod disponiranja kazne. Sa druge strane navodi zamerke odbrane kada okrivljeni sa kojima se sklopi sporazume svedoče naknadno na suđenjima nakon pravnosnažnog sklopljenog sporazuma. [Predstavnik OJT Banja Luka](#) naveo je takođe statističke podatke u vezi sa brojem sporazuma.⁴⁷ [Predstavnik suda Brčko Distrikta](#) navodi statistiku u vezi sa brojem sklopljenih sporazuma⁴⁸ dok je [predstavnik Tužilaštva Brčko Distrikta](#) naveo da ZKP Brčko Distrikta pominje uslove priznanja krivice bez da jasno precizira o kojim se uslovima radi i smatra da nemaju alat da prinude okrivljenog sa kojim je sporazum sklopljen da svedoči naknadno u drugim predmetima, i s tim u vezi navodi i odluku Ustavnog suda BiH da u istom postupku jedno lice ne može imati više svojstava, odnosno biti svedok i optuženi, koji pristup smatra opravdanim. [Predstavnik OJT u Doboju](#) navela je statističke podatke u radu njenog tužilaštva.⁴⁹ [Brnilac iz BiH](#) iznosi da je mali broj sporazuma sklopljen u odnosu na broj predmeta RZ procesuiranih u BiH. Smatra da je jako zahtevan posao sklopiti sporazum, koji je po sebi jako ozbiljan alat u rukama tužilaštva; navodi svedočenja okrivljenih u okviru sporazuma o priznanju krivičnog dela koji su bili osnov za utvrđivanje izvršenja krivičnog dela genocida pred MKTJ i navodi da je ravno nemogućem bilo izmeniti iskaz koji je deo sporazuma u nekom kasnijem svedočenju okrivljenog.⁵⁰ Problemizuje nekoliko aspekata zaključenja sporazuma: kada u predmetu sa više optuženih jedan optuženi sklopi sporazum u poodmakloj fazi dokaznog postupka, sud razdvaja postupak protiv njega i prihvata ili ne prihvata sporazum – ukoliko prihvati sporazum, sud osuđuje okrivljenog koji je nakon nekog vremena na izdržavanju kazne i neće da svedoči, a svedočenje je bio uslov sporazuma. Da li se može menjati ta pravosnažna presuda odnosno koji su mehanizmi protiv odbijanja okrivljenog da svedoči. S tim u vezi navodi praksu MKTJ.⁵¹ Drugi primer koji navodi je predmet protiv osam optuženih gde se sa jednim

⁴⁵ U 17 predmeta sporazum je sklopljen za izvršenje krivičnog dela zločin protiv čovečnosti, u 15 predmeta za ratne zločin protiv civilnog stanovništva, u dva predmeta ratni zločin protiv ratnih zarobljenika a u jednom za ratni zločin protiv civila i ratnih zarobljenika.

⁴⁶ U 2008. godini kazne na osnovu sporazuma su bile: 8, 10, 8 godina i 6 meseci, 6 i 9 godina. U 2009. preovladalo je krivično delo zločin protiv čovečnosti a kazne izrečene 7, 8, 5, 8, 12 godina. U najvećem broju presuda na osnovu sporazuma kazna je bila u rasponu 7 – 8 godina, dok je u dva predmeta bila 20 godina.

⁴⁷ Za 15 – 16 godina postupanja u ovim predmetima sklopljeno je 3 sporazuma u predmetima RZ: jedan predmet u vezi sa dvostrukim ubistvom, jedan predmet silovanja i jedan predmet koji se odnosio na nečovečno postupanje.

⁴⁸ Svega jedan sporazum u predmetima RZ od početka procesuiranja ovih predmeta; reč je o predmetu za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva za nečinjenje gde je sklopljen sporazum sa kaznom zatvora u trajanju od jedne godine zatvora uz obavezu da svedoči u predmetu protiv drugog okrivljenog.

⁴⁹ OJT u Doboju od početka svog rada okončalo je 21 predmet sa 18 osuđujućih i tri oslobađajuće presude, pri čemu nije sklopljen niti jedan sporazum o priznanju krivičnog dela.

⁵⁰ S tim u vezi navodi da su sporazumi o priznanju krivice koji su sklopili okrivljeni Dragan Obrenović (predmet *Srebrenica IT-02-60/2*, prim. prir), Miroslav Deronjić (predmet *Glogova IT-02-61*, prim. prir) i Momir Nikolić (predmet *Srebrenica IT-02-60/1*, prim. prir) temelj svih predmeta genocida pred MKTJ sem predmeta *Krstić*.

⁵¹ Napominje mehanizme gde okrivljeni nakon 5 godina odsluženja kazne od 15 godina dobijene na osnovu sporazuma, ne odbija da dalje svedoči u drugim predmetima jer postoji standard prevremenog puštanja na slobodu nakon odsluženja 2/3

sklopi sporazum gde sud u presudi prihvata da je okrivljeni sa još sedmoricom okrivljenih počinio ratni zločin; isto veće nastavlja suđenje sedmorici, pri čemu je već donelo presudu da su isti oni učestvovali u predmetnoj krivično pravnoj stvari, i postavlja s tim u vezi ima li tu konflikta odnosno kontaminacije dokaza.

Hrvatska

Predstavnik Državnog odvjetništva u Zagrebu naveo je da u predmetima ratnih zločina procesuiranom u Hrvatskoj nije zaključen sporazum o priznanju krivičnog dela⁵²; kao razloge navodi da se radi o teškim oblicima krivičnih dela, da se velika većina postupaka u predmetima RZ vodi u odsustvu, te da nema dostupnih okrivljenih, a da su dokazi protokom vremena dosta oskudni. Navodi da je kaznena politika sudova, osim za najteža krivična dela, jako blaga, te da se uočava trend primene instituta ublažavanja kazne, gde sudovi olakšavajuće okolnosti cene kao posebno olakšavajuće.

Crna Gora

Branilac iz Crne Gore naveo je da su u 2010. godine sa uvođenjem tužilačke istrage u krivično zakonodavstvo uveden i sporazum o priznanju krivičnog dela; međutim, ovaj institut bio je primenjiv na krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti sa izuzetkom krivičnog dela terorizma i ratnog zločina.⁵³ Navodi da prema odredbama ZKP CG ne postoji obaveza svedočenja optuženog kao uslov za zaključenje sporazuma. Navodi pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore iz 2017. godine da se pravnosnažna presuda na osnovu sporazuma može pročitati u krivičnom predmetu protiv drugog okrivljenog ali je dokaz o činjenicama i okolnostima koje se odnosi na krivično delo osuđenog lica ne i drugih saokrivljenih, te da se može ispitati u svojstvu svedoka. Navodi primer u predmetu pred MKTJ gde su paralelno koegzistirale dve sudske istine.⁵⁴

Srbija

Predstavnik TRZ navela je da se institut sporazuma o priznanju krivičnog dela u Srbiji primenjuje od 2012. godine za krivična dela iz delokruga tužilaštava posebne nadležnosti (ratni zločini i organizovani kriminal) te da je uređen članovima 313 – 319 ZKP Republike Srbije. Pre toga krivični zakonik je poznavao institut sporazuma o priznanju krivice sa drugim uslovima primene u pogledu krivičnih dela⁵⁵ i faze postupka u kojoj je bilo moguće zaključenje sporazuma⁵⁶. Sada je sporazum moguće zaključiti u predmetima RZ i sve do okončanja glavnog pretresa. Naveden je statistički prikaz sklopljenih sporazuma do 2012. godine⁵⁷ i nakon toga.⁵⁸ Svi sporazumi zaključeni su pre glavnog pretresa.⁵⁹ Težine krivičnih dela i same kazne, varirale su.⁶⁰ U predlogu sporazuma TRZ se držao odredaba da kazna mora biti u okviru zakonskog raspona uz dozvoljeno ublažavanje kada za to

kazne, ukoliko se osuđeni pokajao, držao se korektno, poštovao sporazum i svedočio, itd. Navodi da taj institut de facto ne postoji u nacionalnom zakonodavstvu.

⁵² Podatak koji uključuje statističke nalaze za celokupno Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (prim. priir).

⁵³ Navodi da je u Crnoj Gori zaključeno ukupno 20 sporazuma o priznanju krivičnog dela. Takođe navodi da ima predloga izmena zakona u pravcu izuzimanja mogućnosti zaključenja sporazuma i za krivična dela trgovine ljudima, nasilja u porodici i krivičnih dela protiv polnih sloboda.

⁵⁴ Navodi predmet Jokić i Strugar gde sud prihvata sporazum a u daljem postupku donosi oslobađajuću presudu ne prihvativši iskaz svedoka dat u okviru sporazuma.

⁵⁵ Krivična dela sa zaprećenom kaznom do 12 godina zatvora.

⁵⁶ Sporazum se mogao zaključiti od trenutka donošenja naredbe o sprovođenju istrage pa do izjašnjenja optuženog o optužbi na glavnom pretresu.

⁵⁷ Od početka primene instituta, TRZ je sklopilo sporazume sa 15 okrivljenih, pri čemu je određen broj sklopio sporazum povodom krivičnog dela pomoć učiniocu nakon izvršenog krivičnog dela iz člana 333 stav 3 ZKP povodom skrivanja haških optuženika. Svi sporazumi su dostavljeni uz optužne akte sudu i u celosti su prihvaćeni presudama, uz kazne mera upozorenja: uslovna osuda kazna u rasponu od 6 meseci do 1 godine, zatim od 2 godine do 4 godine i u jednom slučaju to izrečena je kazna zatvora u trajanju od jedne godine u prostorijama stanovanja.

⁵⁸ Nakon izmena ZKP i omogućavanju šire primene instituta, TRZ je sklopilo sporazume sa pet lica u postupku preuzetog krivičnog gonjenja i istraga vođenih od strane tužilaštva. U četiri slučaja sporazum je sklopljen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva a u jednom sporazum protiv ratnih zarobljenika.

⁵⁹ Najkasnija faza u kojoj je sporazum zaključen je nakon održanog pripremnog ročišta.

⁶⁰ U početku su sporazumima bila obuhvaćena dela sa lakšim posledicama (pomoć učiniocu krivičnog dela) a kasnije su predmet sporazuma bila dela ratnih zločina sa teškim posledicama – lišenje života više stotina lica. Najteža kazna izrečena bila je 10 godina.

postoje uslovi,⁶¹ a sud je sve sporazume prihvatio presudom uključujući i predložene kazne. Navedeni su značaj⁶² i prednosti sporazuma⁶³ i naznačeno je da TRZ prema strateškim dokumentima, svaki postupajući zamenik tužioca u obavezi da nakon sprovedene istrage a pre podizanja optužnice ispita da li su ispunjeni uslovi za sklapanje sporazuma.⁶⁴ [Tužilac za ratne zločine](#) navodi da je kao postupajući zamenik tužioca sklopila dva sporazuma u periodu 2013-2014. godina, uključujući i sporazum o priznanju krivičnog dela pripadnika Desetog diverzantskog odreda VRS-a kada je okrivljenom izrečena zatvorska kazna u trajanju od 10 godina. Kada procene da imaju jake dokaze, obavezni su da predlože sporazum o priznanju krivičnog dela. Smatra da je lakše pregovarati sa okrivljenima nego braniocima i navodi da jako teško doći do sporazuma. Navodi takođe da se u Tužilaštvu za ratne zločine prate praksu Tužilaštva MKSJ i Tužilaštva BiH u ovom delu te da se trude da je inkorporiraju u svoje sporazume. [Predstavnik Višeg suda](#) navodi da se u praksi retko susretala sa sporazumima i da je imala prilike da razmatra jedan sporazum u predmetima RZ. Napominje da prema važećim odredbama ZKP, sudija nije ovlašćen da se upušta u visinu dogovorene kazne između tužilaštva i okrivljenog,⁶⁵ te da se njihova uloga iscrpljuje u proveru da li je priznanje okrivljenog potkrepljeno dokazima u spisima predmeta. Sudija koji je prihvatio sporazum može da nastavi da sudi saokrivljenima osim ako ne odbije sporazum u kom slučaju je dužan da se izuzme i predmet se dodeljuje u rad drugom sudiji. [Branilac iz Srbije](#) navodi da je institut sporazuma evoluirao od 2002. godine kada je sklopio prvi sporazum u zemlji, ali da sve dileme koje prate njegovo zaključenje ostaju do danas. Navodi da nije sklopio nijedan sporazum u predmetima pred MKTJ iako su se oni kontinuirano nudili od strane tužilaštva njegovim branjenicima. Ocenjuje sporazum kao korisnu ali i „ružnu“ trgovinu sa nepoznanicom da li će više koristiti odbrani ili tužilaštvu. Smatra da ima smisla sklapanje sporazuma i kod zločina seksualnog nasilja radi poštode žrtava, retraumatizacije zbog svedočenja i veštačenja. Iznosi svoja iskustva i navodi da je uloga branioca da predoči branjeniku činjenice sagledane na racionalan i objektivan način kako bi mogao da donese odluku u svom najboljem interesu.

Rasponska i fiksna kazna u sporazumu

[Branilac iz BiH](#) navodi kako je u poslednje vreme u BiH tendencija sklapanja sporazuma sa fiksnom kaznom koju ocenjuje povoljnijom po odbranu i navodi da je teško ubediti branjenika da prihvati sporazum gde je kao kazna određena u rasponu od primera radio sedam do 11 godina. Navodi da je rasponska kazna bila pravilo u predmetima pred MKTJ, gde sporazum u fazi predloga ide pred sud koji nije vezan predloženom visinom kazne, te može da prihvate priznanje a da kazna ne bude u okviru predloženog raspona, što predstavlja veliki rizik po branjenika i branioca.⁶⁶ [Tužilac za ratne zločine Republike Srbije](#) navodi da u postupanju TRZ ne postoji ova dilema s obzirom da se u praksi dogovara fiksna kazna u predlogu sporazuma.

Priznanje i izvršenje strane sudske odluke u kontekstu politike kažnjavanja

[Predstavnik Suda BiH](#) napomenuo je da u praksi njihovog suda ima dva predmeta, jedan iz 2009. i drugi iz 2010. godine. U jednom predmetu radilo se o licu, državljaninu BiH koji je osuđen pred Županijskim sudom u Sisku (Hrvatska) za ratni zločin protiv civilnog stanovništva i nakon podnetog zahteva da se kazna izvrši u BiH, Sud BiH je priznao i izvršio ovu stranu sudsku odluku, pri čemu je prekvalifikovano delo jer se u tom vremenu primenjivao KZ BiH u delu kazne. Navodi da je bilo

⁶¹ TRZ u svakom konkretnom slučaju vodi računa o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima kao i o postizanju generalne i specijalne prevencije. Kao olakšavajuće okolnosti nalaze se težina dela, držanje učinioca nakon izvršenja, izraženo kajanje, imovinsko stanje, protok vremena od izvršenja, da li je okrivljeni priznanjem doprineo rasvetljavanju konkretne krivično pravne stvari ili drugih događaja koji nisu predmet konkretnog postupka.

⁶² Iz ugla tužilaštva to su olakšano otkrivanje drugih učinilaca krivičnog dela, dolazak do novih dokaza i informacija uključujući i one o nestalim licima; iz ugla odbrane i okrivljenog to je blaža vrsta i visina krivične sankcije.

⁶³ Kao prednosti navedeni su poštovanje načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka, ostvarenje prava na suđenje u razumnom roku, sprečavanje ponovne traumatizacije žrtava usled ponovnog davanja iskaza na glavnom pretresu,

⁶⁴ Takođe se navodi interna obaveza tužilaštva da se presuda na osnovu sporazuma o priznanju krivičnog dela dostavlja oštećenom licu radi ostvarivanja imovinsko-pravnog zahteva u parničnom postupku.

⁶⁵ Neka ovlašćenja s tim u vezi postojala su ranije kada institut uveden, nakon čega su odredbe izmenjene.

⁶⁶ Ukoliko sud izrekne kaznu veću nego što je rasponu određena predlogom sporazuma, okrivljeni ima pravo žalbe i suprotno, u slučaju da kazna izrečena bude niža od rasponske, tužilaštvo stiče pravo na žalbu.

rasprave u vezi sa kaznom – odbrana je tvrdila da je kazna od 12 godina za ubistvo jedne osobe bila prestroga, a sud je odbio žalbu kao neosnovanu. Odbrana je osporavala tom prilikom i identitet osuđenog, vrstu naoružanja kojim je počinio krivično delo, te kredibilitet određenih svedoka, ali je sud zauzeo stav da nema mesta pobijanju činjeničnog stanja utvrđenog od strane stranog suda, te da se samo može upustiti u deo odluke o kazni. U drugom predmetu okrivljeni je osuđen pred hrvatskim sudom ali je pre izdržavanja kazne pobeo u BiH gde je dobio državljanstvo i traženo je da izdržava kaznu u BiH. Branilac iz BiH pomenuo je da u praksi često ima slučaj da branjenik koji bude procesuiran u BiH i osuđen, a ima dvojno državljanstvo, uključujući srpsko, zatraži da se kazna izvrši u Srbiji, nakon čega se te presude priznaju i izvršavaju. Motiv okrivljenog je da u postupku priznanja dobije manju kaznu, ukoliko je na primer osuđen u BiH za zločin protiv čovečnosti koji se ne procesuirala od strane srpskih pravosudnih institucija i spada u teže krivično delo. U tri predmeta koja je imao, gde je bilo priznanja i izvršenja strane sudske odluke, kazna nije smanjena. Postavlja pitanje šta će se dešavati kada lice osuđeno za genocid u BiH zatraži izvršenje kazne u Srbiji i priznanje strane sudske odluke imajući u vidu da pravosuđe u Srbiji u praksi ne procesuirala ovo krivično delo – sudovi će priznati presudu i podvesti pod neko drugo krivično delo, ali će kazna ostati.

Predstavnik ŽDO u Zagrebu naveo je da je prema njihovoj evidenciji postoje dva predmeta priznanja i izvršenja strane sudske odluke. U jednom predmetu okrivljeni je osuđen u Srbiji na 12 godina za izvršenje ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i tražio je izvršenje kazne u Hrvatskoj nakon čega je sud priznao stranu sudska presudu i izrekao istu kaznu. U drugom predmetu okrivljeni, pripadnik HVO u BiH je bio osuđen na 21 godinu zatvora za zločin protiv čovečnosti kao deo udruženog zločinačkog poduhvata po šest tačaka optužnice – za naređivanje, učestvovanje, te za radnje koje su njegovi podređeni počinili. Prilikom priznanja strane sudske odluke, sud je prilagodio direktnu i naredbodavnu odgovornost, dok je odgovornost okrivljenog kao zapovednika logora podveo pod komandnu/zapovednu odgovornost. Sa druge strane sud je našao da 1993. godine kada je zločin počinjen u hrvatskom zakonodavstvu ZPČ nije bio inkriminisan, dok UZP nije bio nikada predviđen. Kao rezultat toga sud je ublažio kaznu na 12.5 godina.

Branilac iz Srbije navodi primer pravosnažno okončanog predmeta „Medak“ gde činjenica da su okrivljeni srpske nacionalnosti koji su procesuirani (u odsustvu) i osuđeni pred pravosudnim organima Hrvatske, i koji su boravili na teritoriji Srbije, naknadno procesuirani od strane srpskog TRZ, i pri čemu su dvojica okrivljenih oslobođeni odgovornosti, te da to nije predstavljalo prepreku da hrvatsko pravosuđe prizna presudu donetu od strane pravosudnih institucija Srbije.

Branilac iz Crne Gore naveo je da u Crnoj Gori nije bilo predmeta priznanja i izvršenja strane sudske odluke u predmetima ratnih zločina.

Predstavnik TRZ-a naveo je da bi strana sudska presuda mora postati domaća kako bi se izvršila. U tom smislu usvaja se molba da se prizna presuda, na način da se u stavu prvom navodi izreka strane sudske presude sa sankcijom i stavu drugom izreka domaće presude sa kaznom. Problem koji se s tim postavlja je da li kazna mora biti istovetna; Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći i bilateralni ugovori zaključeni sa državama iz regiona, ali pre svega sa BiH, propisuju da kazna ne sme biti strožija, što znači da može biti ista ili blaža, čime se domaćim sudijama daje određena dispozicija u postupanju. Kao problem navodi činjenicu da su zakonici o krivičnom postupku zemalja u regionu drugačiji. Navodi da bi kao branilac osuđenog u predmetu priznanja i izvršenja strane sudske odluke imao dilemu u pogledu argumenata za povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 EKLJP, po osnovu prava na nezavistan i nepristrasan sud, predlaganje dokaza, pretpostavku nevinosti, prava odbrane na osporavanje dokaza na štetu odbrane – ukoliko odbrana uživa ova prava, postavlja se pitanje da li ona postoje u odnosu na stranu presudu koja se priznaje ili na domaću presudu koja se prizna. Takođe postavlja pitanje šta može biti nepravilno imajući u vidu da je domaća presuda zapravo inostrana presuda koja je pretočena po domaćem jeziku i pismu, te u tom smislu postavlja pitanje po kom osnovu domaći sud može da ispituje pravičnost suđenja u odnosu na drugu presudu, onu koja je deo drugog pravnog poretka. Takođe navodi dilemu da krivično zakonodavstvo BiH osim ponavljanja postupka ne prepoznaje druge vanredne pravne lekove. U tom smislu šta u slučaju ako se desi da se u presudi koja se priznaje u Srbiji ospori da je u donošenju presude koja se priznaje učestvovao sudija koji je morao biti izuzet – prema ZKP Srbije to je osnov za podnošenje zahteva za zaštitu zakonitosti, ali taj vanredni pravni lek ne postoji u krivičnom zakonodavstvu BiH, a prema relevantnim odredbama država molilja je dužna da odlučuje po vanrednim pravnim lekovima. U vezi sa ponavljanjem postupka kao vanrednim pravnim lekom, takođe navodi da iako je ovaj institut

uređen na istovetan način u Srbiji i BiH, smatra da nema mesta za primenu ovog instituta jer je potrebno postojanje nove činjenice ili dokaza, osim ako tužilac ili sudija ne izvrši krivično delo.

Dokazi, standardi dokazivanja i dostavljanje dokaza odbrani⁶⁷

Branilac iz Hrvatske navodi kao veliki problem činjenicu da se predmeti RZ po pravilu baziraju na „personalnim“ dokazima – svedočenjima žrtava i oštećenih koji najčešće nisu proverljivi. Takođe navodi da izmenama Zakonika o kaznenom postupku RH kojim je uvedena tužilačka istraga, i odbrani kao stranci u postupku dato pravo vođenja istrage ali bez prava na resurse. Sve što odbrana želi da uvede kao dokaz mora se formalno pravno prijaviti drugoj strani (državnom odvjetništvu) koje može i ne mora prihvatiti, u kom slučaju odbrana to može tražiti od istražnog sudija (sudac istrage). Takođe navodi da su prema stanovištu odbrane nužne promene u delu prava odbrane na ispitivanje svedoka u fazi istrage – sada nema kontradiktornosti budući da odvjetništvo ne mora obavestiti odbranu da ispituje svedoka u istrazi, a ako to odbrana zatraži i odvjetništvo se saglasi, odbrana nema prava da postavlja pitanje i učestvuje u ispitivanju. Takvi iskazi su validni i verodostojni i na njima se može zasnivati sudska odluka što smatra neprihvatljivim, imajući u vidu da se takvi iskazi suštinski ne razlikuju od iskaza koje po nalogu odvjetništva, policija prikupila. Takođe smatra da se ne može podići optužnica protiv okrivljenog ukoliko okrivljeni u istrazi brani alibijem koji odvjetništvo ne proveri pre podizanja optužnice i s tim u vezi navodi predmet u kome postupka.⁶⁸ Smatra da je potrebno da se istraga u potpunosti vrati sudu kao nezavisnom telu, imajući u vidu da je odvjetništvo kao stranki u postupku, u interesu da bira dokaze na kojima će temeljiti optužnicu. **Predstavnik ŽDO u Osijeku** odbio je da replicira na ove navode s obrazloženjem da izlaze van teme regionalnog sastanka, te naveo da razume da odbrana nastupa sa drugačijeg stanovišta i naveo da državno odvjetništvo postupka u skladu sa važećim zakonima RH. **Branilac iz Srbije** izjavio je kako je u predmetima RZ u kojima postupka onemogućen da ima uvid u dokaze koje TRZ pribavi u toku istražnog postupka.⁶⁹ **Predstavnik Tužilaštva Brčko distrikta** navodi kao dužnosti i praksu njegovog tužilaštva da odbrani obezbedi na uvid sve dokaze kojima u konkretnom predmetu raspolažu, te obavezu da prilikom istrage prikupe dokaze koje idu i u prilog i na štetu okrivljenom. **Branilac iz Srbije** takođe pohvaljuje praksu pred Sudom BiH gde nakon potvrđivanja optužnice, odbrana ima pravo uvida u sve dokaze u posedu Tužilaštva BiH u konkretnom predmetu. Predstavnik **Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske** navodi manjkavosti krivičnog postupka u RS, navodeći da osumnjičeni ne postoji kao procesni subjekt u fazi istrage, nema definisanom trenutka kada je tužilaštvo dužno dostaviti naredbu o sprovođenju istrage.⁷⁰

⁶⁷ Ova tema nije bila na dnevnom redu događaja, ali je kandidovana od učesnika, pre svega branilaca.

⁶⁸ Navodi da je odbrana pribavila 420 dokaza – dokumenta koji potkrepljuju alibi okrivljenog da u kritičnom periodu nije boravio na kritičnom mestu, te da je odvjetništvo u tom slučaju okončalo istragu bez provere alibija njegovog branjenika.

⁶⁹ Navodi da u jednom predmetu ima pismenu odluku kojom mu je to pravo uskraćeno i te da je takođe dobio odgovor sudije s obrazloženjem da tužilaštvo nije dužno da obelodani sve prikupljene dokaze, te da će ono prilikom optuženja selektovati relevantne dokaze.

⁷⁰ S ovim u vezi predstavnik Suda BiH kandiduje kao narednu temu regionalnog sastanka – najbolja iskustva u vezi sa rešenjima u zakonima o krivičnom postupku u zemljama regiona.